

Список використаних джерел:

1. Кара-Васильєва Т.В. Історія української вишивки. Київ : «Мистецтво», 2008. 470 с.
2. Пилип Р.І. Композиція традиційної вишивки Закарпаття кінця XIX – першої половини XX ст. *Вісник Львівської національної академії мистецтв. Спецвипуск «Ерделівські читання»*. Л.–У. : Гражда, 2008. 166 с.
3. Лосик Г.І. Художні та композиційні особливості вишивки Опілля та Бойківського Підгір'я кінця XIX–XX століття. *Мистецькі записки*. 2018. Вип. 34. С. 103–111.

Курильчик Д.Л.

студент,

Рівненський гуманітарний державний університет

ЄВРЕЙСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ КОСТОПІЛЬСЬКОГО ГАБІТУМУ: ТАКТИКА ВИЖИВАННЯ

Костопільський гебіт, округа Костопіль – адміністративно-територіальна одиниця генеральної округи Волинь-Поділля Райхскомісаріату Україна з центром у Костополі, що існувала протягом німецької окупації Української РСР. Округ утворено опівдні 1 вересня 1941 року на території тодішніх Березнівського, Деражненського, Костопільського, Людвипільського і Степанського районів Рівненської області. Відповідно, Костопільський гебіт поділявся на 5 німецьких районів: район Березне, район Деражне над Горинню, район Костопіль, район Людвипіль і район. Комісаром гебіту був камфюрер на прізвище Лоенерт (Ленерт). Гебіт підпорядковувався Рівненському суду.

Чиновників районного рівня призначав особисто Еріх Кох. Керівник району звітував перед гебітскомісаром за стан справ у районі та організацію роботи відділів. У структуру районної управи входило 12 секцій. Проте їхня кількість не була чітко визначеною. Приміром, у Костопільській районній управі діяло 8 секцій: загальна, фінансова, агрономічно-господарська, комунікаційно-промислова, поліційно-адміністративна, суспільної політики та охорони здоров'я, ветеринарна, цивільного стану. Загалом у Костопільській управі в 1942 р. працювали 32 людини. 14 січня 1944 року адміністративний центр округи місто Костопіль зайняли радянські війська.

Нацистський геноцид став найбільш крайнім виявом терору, що здійснювався гітлерівцями в окупованій Україні, мета якого полягала у масовому знищенні населення. Спланований керівництвом райху геноцид проти народу України мав наперед визначений кінцевий результат – його винищення задля збільшення «життєвого простору». Все це здійснювалося як шляхом прямого знищення великої кількості людей, так і у прихованих формах, за яких цілеспрямовано створювалися такі життєві умови, які

спричиняли повне або часткове винищення населення (голод, викликаний грабiжницькою політикою загарбників; вилучення необхідного мінімуму сільськогосподарської продукції; заборона вільного товарного обігу; відсутність системи охорони здоров'я) [1, с. 137].

Чітке уявлення про гітлерівський окупаційний режим та його ставлення до цивільного населення в Україні створюють і заяви Е. Коха, який очолював окупаційну владу в Україні. Він відверто сформулював власну політику в Україні: «Наше завдання полягає в тому, щоб вилучити з України все, до чого дійдуть наші руки, і в цьому ми не звертаємо жодної уваги на почуття українців чи на їхні права власності. Від вас я чекаю якнайсуворішого ставлення до місцевого населення» [2, с. 569; 3, с. 47, 57].

Що ж на рахунок євреїв, то нацисти задалегідь готувалися до їх знищення. Вже 24 січня 1939 р. другий після Гітлера військовий і економічний керівник Третього райху Г. Герінг доручив шефу Головного управління імперської безпеки Г. Гейдріху вирішити «єврейське питання» шляхом депортації євреїв з Німеччини, а 31 липня 1941 р. – провести необхідну підготовку і подати повний план попередніх організаційних, технічних і матеріальних заходів щодо їх знищення [4, с. 223]. В Україні геноцид набув найбільш жорстоких форм. У розумінні загарбників тут жили не просто євреї як народ, а «євреї-більшовики», які склали основу радянської [5, с. 5].

Нова влада змусила усіх місцевих жителів пройти процедуру обліку. Це дало можливість виокремити євреїв з-поміж решти місцевого соціуму, перетворити на особистий суб'єкт переслідувань та приниження людської гідності. Багато євреїв не могли собі уявити, що на них чекало, наївно надаючи свої демографічні дані, на основі яких вирішувалася їхня доля. Дуже швидко вони збагнули, що їм немає місця на землі за «нового порядку», проте небагатьом вдалося уникнути страшної участі [6, с. 156, 159].

16 серпня 1941 р. за межами Костополя було страчено 470 чоловіків євреїв (за іншими даними – 600), серед яких були найбагатші члени громади. Сім'ї останніх були введені в оману і платили великі гроші нібито для потреб своїх рідних, яких відправили у табір примусової праці. Загалом, знищення євреїв було закритою акцією для цивільного населення. Однак інколи розправи над окремими євреями влаштовували на загал для остраху жителів [7, арк. 67, 69; 4, с. 160].

Антиєврейські заходи застосовувалися загарбниками відразу після захоплення того чи іншого населеного пункту. Впроваджуючи селекційну політику щодо єврейського населення, вони принижували гідність людей, здійснювали знущання, побиття, вбивства.

Євреї повинні були реєструвати своє майно, рід діяльності, фінансові збереження [8, с. 115]. Забороняючи їм користуватися послугами поштового зв'язку, окупанти сприяли ізоляції громад одна від одної [9]. Євреям заборонялося бувати у крамницях, відвідувати їдальні, кафе тощо. Документи свідчать, що на ринках вони могли торгувати з 10-ої до 12-ої години у визначений день, за дозволом районних і міських управ [10, с. 35].

На всіх євреїв окупанти наклали високі податки і виділили їм крихітні харчові пайки. Зокрема, окружний костопільський гебітскомісар Ленерт видав розпорядження, згідно якого вони мали сплачувати податок у розмірі 25 % від доходу. Його сплачували навіть за новонароджених. За перший місяць від народження дитини батьки мали сплатити весь місячний заробіток [11, арк. 14].

Згідно розпорядження райхсміністра східних окупованих територій А. Розенберга, євреї у віці від 14 до 60 років повинні були обов'язково працювати. Лише для євреїв застосовували принизливу, а інколи безглузду працю. Їх примушували чистити туалети, марно носити вантажі на верхні поверхи будівель і навпаки – вниз, запрягали у вози замість коней, щоб везли меблі і пограбоване майно. При цьому нещасних жорстоко били [7, арк. 154].

5 вересня 1941 р. Е. Кох віддав наказ створити гетто в містах, де євреї становили велику частку населення [3, с. 19].

Побутові умови, створені для євреїв, теж були вкрай незадовільними. Брудні вулички, перенаселені будинки, страшна тіснява, відсутність каналізації й водогону, брак ліків, медичної допомоги призводили до епідемій і постійних репресій за «бруд» і «безлад».

Великою проблемою для євреїв було продовольче забезпечення. За встановленими правилами, місцеve неєврейське населення забезпечувалося продовольством за залишковим принципом. Порівняно з ним, вони отримували близько половини харчових продуктів. І це стосувалося лише тих, працював. Решта не отримувала нічого. Продуктовий набір, що видавався євреям, був дуже бідним. М'ясо і жири взагалі не передбачалися. Усе це не могло задовольнити фізіологічні потреби людини в їжі [6, с. 165].

Отже, євреї постійно підлягали репресіям і знущанням. Голод, перенаселеність і погіршення санітарно-гігієнічних норм у поєднанні збільшували захворюваність серед них. Голод викликав набряк кінцівок і дизентерію, скупченість – епідемії, у першу чергу тиф.

Панічний жах на мешканців містечка Костопіль наводив заступник гебітскомісара Ленерта обер-лейтенант Гінтер, який з однаковою ненавистю ставився до місцевих жителів незалежно від їх національності. Коли він рухався від свого будинку до приміщення гебітскомісаріату, вулиці миттєво порожніли. Садист міг застрелити без причини навіть за не так кинутий на нього погляд. У квітні 1942 р., у день свого тридцятиріччя, Гінтер зробив собі подарунок – власноруч розстріляв тридцять дїтлахів, доставлених з гетто. Саме за його наказом було знищене єврейське кладовище у центрі міста [12, с. 43, 48].

Планомірне й організоване знищення єврейського населення у роки війни отримало назву «Голокост», програма якого від початку і до кінця, незважаючи на її великі масштаби, була таємною. Тут, як правило, застосовувалися евфемізми, на зразок «остаточне розв'язання», «особливе звернення», «умиротворення», «переселення», «спеціальне ставлення» тощо [13, с. 150].

Отже, втілюючи антисемітську політику проти єврейського населення, нацисти створювали нестерпні умови для його існування. На шляху до

смерті євреїв примушували пройти через багато принижень і страждань, які у сукупності являють собою злочин проти людства. Цілий народ піддавався систематичному знищенню. Над його почуттями знущалися і глумилися. І, врешті, у євреїв віднімали останнє – життя.

Список використаних джерел:

1. Загорулько М. Крах плану «Ольденбург» / М. Загорулько, А. Юденков. – М.: Экономика, 1980. – 376 с.
2. Безсмертя. Книга пам'яті України. 1941–1945. – К.: Книга пам'яті України, 2000. – 944 с.
3. Беркгоф К. Живна розпачу: Життя і смерть в Україні під нацистською владою / К. Беркгоф. – К.: Критика, 2011. – 455 с.
4. Снайдер Т. Криваві землі / Т. Снайдер. – К.: Грані-Т, 2011. – 448 с.
5. Круглов А. Енциклопедія Холокоста / А. Круглов. – К.: ЗАТ «Віпол», 2000. – 224 с.
6. Куницький М. Соціально-правовий статус місцевого населення райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.). – К.: ПП НВЦ «Профі», 2014. – 564 с.
7. Ф. Р-534. Матеріали учасників історичних подій на Рівненщині 1941–1945. Оп. 1. Спр. 3. Матеріали про злодіяння німецько-фашистських загарбників на Рівненщині (Акти по розслідуванню злодіянь та розповіді свідків, записані М. Дубовським). 1941–1944, 46 арк.
8. Лауер В. Творення нацистської імперії та Голокост в Україні / В. Лауер. – К.: Зовнішторгвидав України; Український центр вивчення історії Голокосту. – 2010. – 368 с.
9. Повідомлення // Волинь. – 1941. – 8 жовтня. – С. 4.
10. Гон М. Голокост на Рівненщині: Документи і матеріали / М. Гон. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума»; Запоріжжя: Прем'єр, 2004. – 120 с.
11. Ф. Р-82. Місцевий комітет самопомогі м. Костополя Рівненської округи. 1941–1944. Оп. 1. 205 // Спр. 1. Обіжники та інші розпорядження по організації зимової допомоги і справоздання. 03.11.1941–25.04.1942, 31 арк.
12. Намозов О. Костопіль. Місто над Замчиськом / О. Намозов. – Рівне: ПП ДМ, 2013. – 148 с.
13. Круглов А. Уничтожение евреев в г. Ровно в начале ноября 1941 года в свете немецких документов / А. Круглов. – Режим доступа: www.holocaust.kiev.ua/news/jurnal_nodostup/Kruglov11.pdf